

De Belgische eerstelijnerpensioenen aan de vooravond van de vergrijzing: doorlichting van bedragen, gerechtigden en adequaatheid

Aan de vooravond van de vergrijzing, met de naoorlogse babyboomgeneratie die de pensioenleeftijd bereikt en dit in een context van toenemende levensverwachting, is het politiek en maatschappelijk debat over de toekomst van de pensioenen volop aan de gang. In dat kader is het interessant om het huidige wettelijke pensioensysteem in kaart te brengen. Deze paper wil daaraan tegemoetkomen en stelt een analyse voor van de Belgische eerstelijnerpensioenen op basis van statistieken over de uitbetaalde pensioenen. Er worden geen andere inkomens (zoals tweede- en derdepensioener) van de gepensioneerden, noch van personen waarmee ze samenwonen, geanalyseerd en er wordt dus ook niet beoogd uitspraken te doen over de levensstandaard van gepensioneerden.

Het wettelijk pensioenlandschap is zeer heterogeen. Die heterogeniteit vindt onder meer haar oorsprong in de verschillende bestaande regelingen: op 1 januari 2008 heeft meer dan de helft van de gepensioneerden een pensioen dat volledig uit de werknemersregeling komt, 1 op 4 van de gerechtigden cumuleert een pensioen uit de werknemersregeling met een pensioen uit de zelfstandigenregeling of een pensioen uit de openbare sector, bijna 14% heeft enkel een pensioen uit de openbare sector en voor bijna 6% van de gepensioneerden komt het pensioen volledig uit de zelfstandigenregeling.

Die diversiteit vertaalt zich ook in het pensioenbedrag. Het gemiddeld wettelijk pensioen, dat op 1 januari 2008 1100 euro per maand bedraagt, is gebaseerd op zeer uitlopende pensioenbedragen, te wijten aan verschillende factoren. Zo zijn er grote verschillen naar pensioenregeling, voor mannen en vrouwen: het gemiddelde rustpensioen voor gepensioneerden die enkel een loopbaan in de werknemersregeling gehad hebben, bedraagt ongeveer 1100 euro voor mannen en ruim 600 euro voor vrouwen. Na enkel een loopbaan als statutair ambtenaar bedraagt het gemiddelde rustpensioen bijna 2400 euro voor mannen en ruim 2000 euro voor vrouwen en na enkel een loopbaan als zelfstandige situeren die bedragen zich respectievelijk rond 800 en 300 euro. Die verschillen tussen de regelingen zijn onder meer te wijten aan verschillen in de pensioenberekening. Zo hanteert elke regeling een ander concept van het referentie-inkomen: bij de over-

heidspensioenen is dat de wedde van de laatste 5 jaar tegenover geplafonneerde lonen of inkomsten over de volledige loopbaan bij de werknemers- en zelfstandigenregeling. In deze laatste regelingen wordt het referentie-inkomen verschillend gevaloriseerd naar burgerlijke staat of oorsprong en niveau van inkomen van de partner (75% voor pensioen aan gezinsbedrag en 60% voor pensioen aan bedrag alleenstaande). Bij de overheidspensioenen bestaan die verschillende percentages niet en wordt het pensioen, na een volledige loopbaan, doorgaans aan 75% berekend. In de zelfstandigenregeling vermindert het pensioenbedrag nog door de toepassing van de bijdragecoëfficiënt, ter harmonisering van de sociale bijdragelast ten opzichte van de werknemers. Daarnaast zorgt het perequatieprincipe in de overheidsregeling ervoor dat de ambtenarenpensioenen, eens ingegaan, nagenoeg welvaartsvast zijn, wat niet het geval is in de werknemers- en zelfstandigenregeling. Maar die verschillen kaderen binnen specifieke karakteristieken van de drie regelingen. Hogere overheidspensioenen worden beschouwd als uitgestelde lonen, terwijl de minder gunstige berekeningswijze bij zelfstandigen meer in overeenstemming is met de betaalde bijdragen in die regeling. In de werknemersregeling (en geleidelijk aan ook steeds meer in de zelfstandigenregeling) wordt er een tweedelijnerpensioen ontwikkeld, wat niet het geval is voor statutaire ambtenaren.

In het algemeen zijn er ook verschillen tussen de pensioenen naar geslacht: vrouwen hebben gemiddeld lagere rustpensioenen dan mannen. In de eerste plaats is dat te wijten aan gemiddeld kortere loopbanen en lagere lonen. Daarnaast zijn er weinig vrouwen met een pensioen aan gezinsbedrag. Vanuit het verzekeringskarakter van ons pensioensysteem wordt het pensioenbedrag in grote mate bepaald op basis van de bijdragen die de gepensioneerde in het verleden heeft gedaan. Maar bepaalde systemen nuanceren dit verzekeringsmechanisme, zoals minimumpensioenen of het minimumrecht per loopbaanjaar, waardoor pensioenen die gebaseerd zijn op lage lonen opgetrokken kunnen worden (mits aan minimale loopbaanvoorwaarden voldaan is) of zoals de gelijkstelling van bepaalde perioden aan perioden van activiteit.

De heterogeniteit van de pensioenen blijkt ook uit de

verdeling van de gemiddelde bedragen volgens leeftijd. In de werknemersregeling is er een dalend verloop over de leeftijd: jongere gepensioneerden hebben hogere pensioenen, ze zijn immers berekend op basis van recentere en, gemiddeld, hogere lonen, terwijl de reeds ingegane pensioenen gedeeltelijk aangepast worden aan de evolutie van de lonen (welvaart). Die erosie wordt bij vrouwen versterkt door de verlenging van de loopbaanduur over de loop van de generaties. In de zelfstandigenregeling is het verloop van het gemiddelde rustpensioen over de leeftijd verschillend voor mannen en vrouwen. Het gemiddelde rustpensioen bij mannen evolueert weinig over de leeftijd, gegeven het grote aandeel mannen dat het minimumpensioen, en dus een forfaitair bedrag, geniet. Bij vrouwelijke zelfstandigen daarentegen heeft een groot deel een te korte loopbaan om aanspraak te kunnen maken op het minimumpensioen. Bovendien worden zij meer getroffen door de toenemende vervanging van forfaitaire inkomens (de loopbaanjaren vóór 1984) door lagere reële beroepsinkomsten in de pensioenberekening, wat een negatief effect heeft op het pensioen van de jongere generaties. Bij de overheidspensioenen is het verloop over de leeftijd vrij constant als gevolg van het pequotatieprincipe. De oudste pensioenen, van gerechtigden die nog tot hun 65 jaar moesten werken, en de meer recente pensioenen van gerechtigden die rond de wettelijke leeftijd hun pensioen opnemen en daarbij een rustpensioencomplement kunnen genieten bij pensionering na 60 jaar, liggen iets hoger dan het gemiddelde.

Een analyse vanuit een historisch perspectief (vanaf 1985) toont aan dat de gemiddelde pensioenen na een volledige loopbaan als werknemer en de minima in de werknemers- en zelfstandigenregeling sterker gestegen zijn dan de prijsevolutie. Maar in vergelijking met de algemene evolutie van de welvaart, in termen van de groei van het gemiddeld brutoloon, kunnen we dui-

delijk twee subperiodes onderscheiden. Over de periode 1985-2000 hebben de minimumpensioenen in de werknemersregeling de reële welvaartsevolutie niet gevolgd en in de zelfstandigenregeling quasi gevolgd. Na 2000 zijn die minima echter sneller gestegen dan de welvaart, vooral in de regeling van zelfstandigen. Ze blijven echter gedurende de gehele periode onder het minimumpensioen van werknemers.

Sinds het begin van de jaren 2000 kwam er dus een koerswijziging in het sociale beleid. In dat opzicht stelt het Generatiepact een structureel mechanisme van reële herwaarderingen van de sociale uitkeringen voor. Vanuit een optiek van armoedebestrijding hebben de laagste pensioenen (de minima en de oudste pensioenen) een bijzondere aandacht gekregen. De minima zijn daardoor, en vooral vanaf 2005, sterker gestegen dan de loonevolutie. In 2009 liggen de gemiddelde minima na een volledige loopbaan in de zelfstandigenregeling net boven de wettelijke armoededrempel (de bijstandsuitkering IGO van 890 euro per maand), maar halen zij de (geschatte) relatieve drempel (van 970 euro per maand) niet. De minima in de werknemersregeling bevinden zich in 2009 boven de wettelijke armoededrempel en net boven de (geschatte) relatieve armoededrempel.

De Belgische eerstepijlerpensioenen aan de vooravond van de vergrijzing: doorlichting van bedragen, gerechtigden en adequaatheid

Working Paper 4-10, Greet De Vil, maart 2010.

De publicatie kan geraadpleegd en gedownload worden op www.plan.be

Voor meer informatie:

Greet De Vil, gdv@plan.be, tel. 02 507 73 57

Samenvatting van de publicatie

Deze Paper bestaat uit een analyse van de eerstepijlerpensioenen die aan de Belgische gepensioneerden worden uitbetaald. Naast de bedragen en de gerechtigden van het eerstepijlerpensioen, wordt ook zijn adequaatheid, of doelmatigheid, in termen van het bereiken van sociale doelstellingen onderzocht.

Gegeven de diversiteit in het wettelijk pensioenstelsel is het belangrijk een gedetailleerde situatieschets van de huidige eerstepijlerpensioenen in België voor te stellen. Deel 1 van deze studie wil hieraan tegemoet komen op basis van een analyse van de gerechtigden en hun gemiddelde bedragen in 2008.

Bescherming bieden tegen armoede en sociale uitsluiting en een redelijk inkomen garanderen aan de gerechtigden, zijn belangrijke doelstellingen van onze sociale zekerheid. Of het wettelijk pensioensysteem daarin slaagt, is onder meer afhankelijk van de hoogte van de uitkeringen. In deel 2 wordt ingegaan op die adequaatheid van eerstepijlerpensioenen. Hierbij onderzoeken we of het wettelijk pensioensysteem in staat is de gepensioneerden een adequaat inkomen te verschaffen, enerzijds om hen voor een armoederisico te behoeden en anderzijds om de evolutie in termen van koopkracht (aanpassing aan prijsevolutie) en welvaart (aanpassing aan reële loonevolutie) te kunnen volgen. Gegeven de diversiteit van gemiddelde pensioenen, spitst dit onderzoek zich toe op enkele specifieke pensioenen.

Merk op dat we met deze Paper niet beogen om de levensstandaard van de gepensioneerden in kaart te brengen. Om dat te realiseren dienen immers ook andere inkomens (zoals tweede- en derdepensioenpijler) van de gepensioneerde en personen waarmee hij samenwoont, in rekening gebracht te worden. We willen echter wel “hét” gemiddeld wettelijk pensioen beter in kaart brengen en de adequaatheid van het eerstepijlerpensioen als socialezekerheidsuitkering analyseren.

Een vlucht over het huidige pensioenlandschap¹

In januari 2008 werden bijna 2 000 000 pensioenen uitbetaald en bedroeg “hét” gemiddeld eerstepijlerpensioen 1 155 euro. Dit gemiddelde bestaat uit pensioenen waarvan het bedrag varieert naar pensioenregeling (overheid, werknemer of zelfstandige), pensioentype (rust- of overlevingspensioen), lonen uit het verleden, loopbaanduur², leeftijd,... Om uitspraken te kunnen

1. Op basis van de betalingsstatistieken van de Rijksdienst voor Pensioenen op 1 januari 2008 voor de werknemers- en zelfstandigenpensioenen en van de Pensioendienst voor de Overheidssector voor de zuivere overheidspensioenen (als gemiddelde van de situatie op 1 juli 2007 en 1 juli 2008).

doen over het wettelijk pensioensysteem is een fijnere analyse van “hét” gemiddeld pensioen dus aangewezen.

Uit een eerste verdeling van de **rustpensioenen** op 1 januari 2008 naar pensioenregeling, blijkt dat de gepensioneerden met enkel een loopbaan als statutair ambtenaar (14 % van de rustpensioenen) de hoogste rustpensioenen ontvangen (gemiddeld bijna 2 400 euro voor mannen en ruim 2 000 euro voor vrouwen). Die bedragen staan in schril contrast met het gemiddeld pensioen na een zuivere zelfstandigenloopbaan (6 % van de rustpensioenen) van net boven 800 en 300 euro voor respectievelijk mannen en vrouwen. Het gemiddeld zuiver werknemerspensioen (ruim 50 % van de rustpensioenen) bedraagt ten opzichte van het overheidspensioen bijna de helft bij mannen (1 111 euro) en bijna een derde bij vrouwen (634 euro). Het gemiddeld pensioen na een gemengde loopbaan als werknemer, zelfstandige of ambtenaar (bijna 30 % van de pensioenen) situeert zich tussen bovenstaande bedragen. Ten slotte blijkt uit een verdeling naar hoogte van bedragen dat ruim 20 % van de zuivere werknemers- en zelfstandigenpensioenen lager liggen dan 500 euro en dat ze zelden meer dan 2 000 euro bedragen, terwijl bij de zuivere overheidspensioenen bedragen van minder dan 500 euro een uitzondering zijn en meer dan 50 % van de pensioenen boven 2 000 euro uitstijgen.

Die verschillen in de pensioenen naar regeling zijn voor een groot deel te wijten aan de pensioenberekening. De overheidspensioenen kennen een gunstigere berekeningswijze omdat ze beschouwd worden als een uitgesteld loon. De minder gunstige pensioenberekening bij zelfstandigen vindt zijn oorsprong in de kleinere solidariteit binnen deze regeling waar de bijdragen geplafonneerd zijn. Concreet worden de hogere overheidspensioenen verkregen doordat de berekening enerzijds gebaseerd is op de wedde van de laatste vijf jaar tegenover de lonen of inkomsten over de volledige lengte van de loopbaan in de algemene regeling. Anderzijds zorgt het perequatieprincipe ervoor dat de ingegane overheidspensioenen nagenoeg welvaartsvast zijn. Ten slotte wordt er geen onderscheid gemaakt naar burgerlijke staat of inkomsten van de partner waardoor er geen onderverdeling bestaat tussen “bedrag alleenstaande” en “gezinsbedrag” zoals bij de berekening in de werknemers- en zelfstandigenregeling. Na een volledige loopbaan in de werknemers- of zelfstandigenregeling, stemt het pensioen aan “gezinsbe-

2. Wegens gebrek aan gedetailleerde gegevens komt de loopbaanduur niet expliciet aan bod in de analyse.

drag” overeen met 75 % van de lonen of beroepsinkomsten die in aanmerking komen voor de pensioenberekening; aan “bedrag alleenstaande” stemt dat overeen met 60 %. Bij de ambtenarenpensioenen bestaan die verschillende tarieven niet en wordt het pensioen na een volledige loopbaan doorgaans aan 75 % berekend.

De hierboven vermelde bedragen naar *geslacht*, tonen duidelijk aan dat vrouwen gemiddeld een lager rustpensioen ontvangen dan mannen. Ten eerste is dit te wijten aan gemiddeld lagere lonen en kortere loopbanen bij vrouwen (wat meer bij gehuwde dan ongehuwde vrouwen voorkomt). De gemiddelde pensioenkloof tussen de geslachten vermindert sterk indien we de verschillen in loopbaanduur elimineren. Die verschillen kunnen geëlimineerd worden via een analyse van de gemiddelde rustpensioenen in het geval van een volledige loopbaan als werknemer¹. Vooral bij vrouwen zijn die gemiddelde pensioenen na een volledige loopbaan merkbaar hoger dan de globale gemiddelden (zonder onderscheid van loopbaanduur) in de werknemersregeling. Het pensioenverschil tussen mannen en vrouwen is dan ook kleiner na een volledige loopbaan (in dat geval zijn hun respectievelijke pensioenen gemiddeld ruim 1 300 euro en 1 000 euro²). Binnen de zuivere werknemerspensioenen heeft ruim 40 % van de gehuwde en bijna 34 % van de ongehuwde mannen een volledige loopbaan achter de rug. Bij de vrouwen is dat 20 % van de ongehuwden en bij de gehuwden is er een duidelijke evolutie opgetreden: terwijl het aandeel volledige loopbanen bij de oudere generaties nog 10 % bedroeg, is dit bij de jongere generaties opgelopen tot bijna 30 %. Ten tweede komen pensioenen aan “gezinsbedrag” nagenoeg niet voor bij vrouwen, in tegenstelling tot bij mannen. Daardoor wordt het gemiddeld pensioen bij de mannen opgetrokken ten opzichte van dit van de vrouwen. Het ontbreken van de verschillende tarieven bij de overheidspensioenen is ook een verklaring waarom de kloof tussen man en vrouw daar relatief klein is.

Uit een verdeling van de gemiddelde rustpensioenen in de zuivere werknemers- en zelfstandigenregeling over de *leeftijd*, blijkt dat de hoogste gemiddelde bedragen voorkomen vóór de wettelijke pensioenleeftijd. Gepensioneerden die vóór de wettelijke pensioenleeftijd (en vanaf 60 jaar) toetreden, voldoen immers minstens aan de loopbaanvoorwaarde van 35 jaar, wat niet nodig is bij pensionering vanaf de wettelijke leeftijd. Daarnaast hebben zij een ander socio-economisch profiel dan de gepensioneerden die toetreden op de wettelijke leeftijd.

1. De andere regelingen zijn niet opgenomen wegens gebrek aan gedetailleerde gegevens. Bovendien zijn ze minder representatief in de pensioenpopulatie.
2. Merk op dat de pensioenbedragen na een volledige loopbaan vertekend kunnen zijn in die zin dat het aandeel lager geschoolden relatief groot zal zijn gegeven de loopbaanduur.

In deze laatste groep bevinden zich gepensioneerden die uit periode van gelijkstelling komen en die hun uitkering verkiezen boven pensionering of tot de wettelijke leeftijd moeten wachten zoals bruggepensioneerden. Het verschil tussen het gemiddeld bedrag vóór en op wettelijke leeftijd is vooral bij (zelfstandige) vrouwen opmerkelijk doordat een groot aandeel vrouwen de loopbaanvoorwaarde van 35 jaar niet bereikt. Vervroegde pensionering wordt ook ontmoedigd door de pensioenbonus en, in de regeling van zelfstandigen, de pensioenmalus. De bonus heeft een relatief groter gewicht op de pensioenbedragen bij zelfstandigen dan bij werknemers omdat zij lagere pensioenen hebben.

Na de wettelijke leeftijd kennen zuivere werknemersrustpensioenen een dalend verloop met de leeftijd: jongere gepensioneerden hebben gemiddeld de hoogste pensioenen. Die pensioenen zijn immers berekend op recentere en hogere lonen, terwijl de vroeger ingegane pensioenen gedeeltelijk aangepast worden aan de evolutie van de lonen (welvaart). Bij vrouwen is er daarnaast ook nog een verlenging van de loopbaanduur over de loop van de generaties. Bij de zuivere zelfstandigen verloopt de spreiding van de rustpensioenen na de wettelijke leeftijd anders bij mannen dan bij vrouwen. Bij mannen lijkt het gemiddeld pensioen per categorie weinig te evolueren over de leeftijd als gevolg van het grote aandeel mannen dat het minimumpensioen geniet (een forfaitair bedrag). Bij vrouwen hebben de jongere gepensioneerden lagere gemiddelde bedragen dan de oudere als gevolg van de toenemende vervanging van forfaitaire inkomens (de loopbaanjaren vóór 1984) door lagere reële beroepsinkomsten in de pensioenberekening. Bovendien heeft een groot deel van hen een te korte loopbaan om aanspraak te kunnen maken op het minimumpensioen.

Bij de overheidspensioenen situeren de hoogste bedragen zich rond de wettelijke leeftijd en de oudste gepensioneerden. De oudste generaties moesten tot 65 jaar werken terwijl de generaties die hen volgden aanpassingen in de pensioenwetgeving kenden waardoor de bedragen verminderd werden, zoals bijvoorbeeld het toekennen van een minder gunstig tantième (dan het preferentiële tantième) indien een minimumloopbaan niet werd gehaald of het invoeren van een maximumduur voor sommige gelijkgestelde periodes. Onder meer als gevolg van een rustpensioencomplement bij verlenging van de loopbaan na 60 jaar, ingevoerd in 2001, liggen de gemiddelde pensioenen rond de wettelijke leeftijd hoger. Vervroegd gepensioneerden hebben gemiddeld lagere pensioenen omdat ze het rustpensioencomplement niet, of slechts gedeeltelijk, genieten. Bovendien is, in tegenstelling tot de algemene regeling, vervroegde pensionering in de overheidsregeling mogelijk vanaf 5 loopbaanjaren.

Ten slotte geniet 50 % van de vrouwelijke gepensioneerden een **overlevingspensioen**, bij de mannen komt dit nauwelijks voor. Voor de helft van deze vrouwen wordt dit gecumuleerd met een eigen rustpensioen. Hun pensioen ligt gemiddeld hoger dan dat van vrouwen die enkel een rustpensioen genieten.

Adequaatheid eerstelijderspensioenen...

Belangrijke sociale doelstellingen van het eerste pijlerpensioen zijn het garanderen van een redelijk inkomen na pensionering en het voorkomen van armoede bij ouderen. Deze Paper onderzoekt in welke mate die doelstellingen bereikt worden via een vergelijking van de evolutie van de pensioenbedragen met de evolutie van de prijzen en de lonen, respectievelijk als indicator voor koopkracht en welvaart, en via het toetsen van de bedragen aan armoededrempels. De analyse van de adequaatheid gebeurt aan de hand van de pensioenbedragen na een volledige loopbaan. Ons pensioensysteem is immers gebaseerd op het betalen van bijdragen, waardoor het niet als doelstelling heeft een adequaat inkomen te voorzien aan personen die weinig bijgedragen hebben. Daarom maken we abstractie van de loopbaanduur als determinant van de hoogte van de pensioenbedragen. Naast het minimumpensioen in de werknemers- en zelfstandigenregeling wordt ook het gemiddelde rustpensioen na een volledige loopbaan als werknemer onderzocht, telkens voor een alleenstaande.

We benadrukken dat we hier niet de levensstandaard van de gepensioneerden nagaan. Het gaat enkel om een deel van het inkomen, namelijk de wettelijke pensioenen, zonder andere inkomsten van de gepensioneerde of personen waarmee hij samenwoont in rekening te brengen.

... in termen van behoud van een redelijk inkomen...

De minimumpensioenen hebben de voorbije decennia op verschillende tijdstippen gerichte reële herwaarderingen ondergaan en dat zowel in de werknemers- als in de zelfstandigenregeling. Over de periode 1985-2009 zijn de minimumpensioenen voor zelfstandigen 74 % sterker gestegen dan de index van de consumptieprijzen (of gemiddeld ruim 2 % per jaar bovenop de prijsevolutie), met vooral tijdens de meest recente jaren sterke verhogingen (van 25 % over de periode 2005-2009 of een gemiddelde jaarlijkse groei van ruim 5 % bovenop de prijzen). Ook de minima bij werknemers zijn over de periode 1985-2009 meer gestegen dan de consumptieprijzen, namelijk met ruim 20 % (of een gemiddelde jaarlijkse groei van bijna 1 % bovenop de prijsevolutie).

Die welvaartsaanpassingen gebeurden niet automatisch en evenmin op regelmatige basis. De welvaarts-evolutie¹ van de minima verschilt sterk volgens de regeling en periode (voor en na 2000). Over de periode 1985-2000 hebben de minimumpensioenen in de werknemersregeling de welvaart niet kunnen volgen. De lagere minima bij zelfstandigen houden gelijke tred met de loonevolutie over de periode 1985-1995, maar blijven eind jaren 90 ook achter op de welvaart. Vanaf 2000 treedt er dan een trendbreuk op en groeien de minima sneller dan de welvaart: bij zelfstandigen zijn zij over de periode 2000-2009 30 % sneller gestegen, met de meest recente jaren (2005-2009) als uitschieter (bijna 21 % of een toename van 5 % per jaar bovenop de welvaart). Daar waar de stijging aanvankelijk nog het resultaat was van specifieke regeringsmaatregelen, stelt de wet op het Generatiepact van 23 december 2005 een structureel mechanisme voor de aanpassing van de sociale uitkeringen aan de welvaart voor. Sindsdien zijn de minima het onderwerp geweest van belangrijke herwaarderingen waardoor ze, binnen een omgeving van beperkte loonevolutie, sneller gestegen zijn dan de evolutie van de welvaart (in termen van gemiddeld brutoloon van werknemers). De minimumpensioenen bij werknemers hebben de sterke stijging in het begin van de jaren 2000 minder gevolgd maar zijn sinds 2007 (Generatiepact) ook jaarlijks het voorwerp geweest van welvaartsaanpassingen. Globaal zijn ze over de periode 2000-2009 ruim 7 % (of iets minder dan gemiddeld 1 % per jaar) sneller gegroeid dan het gemiddeld brutoloon. Deze evoluties hebben ertoe geleid dat de historische kloof tussen de minima in beide regelingen sterk is afgenomen.

De wet voorzag dat het minimumrecht per loopbaanjaar, dat midden 1997 ingevoerd werd voor werknemers, de evolutie van het minimumloon van een 21-jarige zou volgen. Tot eind 2006 werd het minimumloon enkel aangepast aan de prijsevolutie. In oktober 2006 wordt het minimumrecht, onafhankelijk van het minimumloon, opgetrokken met 17 % (waardoor een pensioen dat voor alle loopbaan jaren berekend zou worden op basis van het minimumrecht, overeen zou stemmen met het minimumpensioen²). In de praktijk volgt het minimumrecht vanaf dan de evolutie van het minimumpensioen, dat sneller toeneemt dan de werknemerslonen.

Naast de minimumsystemen analyseren we ook de evolutie van de gemiddelde pensioenen na een volledige werknemersloopbaan over de periode 1985-2007. Op wettelijke leeftijd, als indicator voor de nieuwgepen-

1. De evolutie van het gemiddeld brutoloon bij werknemers wordt hierbij als algemene welvaartsindicator gebruikt (schatting voor 2009). Indien de verhouding tussen pensioenuitkering en dat loon, of benefit ratio, daalt, loopt het pensioen achter in termen van welvaart.
2. In de veronderstelling dat men aan de loopbaanvoorwaarde voor het minimumpensioen voldoet.

sioneerden, zijn die pensioenen sterker gestegen dan de prijzen, maar de relatieve evolutie ten opzichte van het brutoloon hebben zij niet helemaal kunnen volgen. De recentere jaren spreken die langetermijnevolutie evenwel tegen en sinds begin 21ste eeuw nemen ze sneller toe dan de welvaart vooral te wijten aan welvaartsaanpassingen van de minima die in het kader van het Generatiepact genomen zijn (zie supra).

Een andere evolutie die we gevolgd hebben over de periode 1985-2007 is deze van het gemiddelde pensioen na een volledige loopbaan als werknemer van een generatie gepensioneerd, namelijk de *generatie die geboren is in 1919* en dus 65 jaar is in 1985 en 87 jaar in 2007. Hun gemiddeld pensioen is sterker gestegen dan de prijzen maar heeft de loonevolutie niet kunnen volgen over de globale periode (een kleinere groei van gemiddeld 20 % ten opzichte van de lonen). Maar, tijdens de laatste jaren, namelijk van 2000 tot 2007 wanneer de gepensioneerd verouderen van 80 naar 87 jaar, lijken hun pensioenen de welvaart wel te volgen. Dat is het gevolg van selectieve welvaartsaanpassingen die gericht waren naar de oudere pensioenen.

... in termen van voorkomen van armoede

Om na te gaan of het systeem erin slaagt om gepensioneerd te beschermen tegen het risico op armoede, zullen we de pensioenen na een volledige loopbaan vergelijken met de relatieve en wettelijke armoeddrempel. De meeste recente relatieve armoeddrempel volgens de Europese norm¹ is gebaseerd op inkomens voor 2006 en bedraagt 10 538[?] per jaar. Dit is meer dan de bijstandsuitkering ("inkomensgarantie voor ouderen of IGO") die als wettelijke armoeddrempel gebruikt wordt en die in 2006 op jaarbasis gemiddeld 8 371[?] bedroeg.

Een toetsing van de *minimumpensioenen* aan "bedrag alleenstaande" aan de relatieve armoeddrempel,

1. 60 % van het mediaan equivalent inkomen op basis van de EU-SILC enquête.

toont dat voor 2006 het minimum in het geval van zelfstandigen niet en in het geval van werknemers net niet in staat is om de gepensioneerd voor een armoederisico te behoeden. Maar aangezien deze vergelijking 2006 betreft, houdt zij geen rekening met de recente, sterke verhogingen van de minima (zie supra). Uit een eerste schatting voor 2009 blijkt dat de minima, door die recente aanpassingen, het niveau van de geschatte armoeddrempel² overschrijden (werknemers) of benaderen (zelfstandigen). In vergelijking met de IGO, die als wettelijke armoeddrempel kan beschouwd worden, is het minimum in de werknemersregeling mits een volledige loopbaan voldoende hoog om de ouderen tegen inkomensarmoede te beschermen. De sterke verhogingen van de IGO tijdens de voorbije jaren hebben er wel toe geleid dat het verschil gedaald is. Het gemiddeld minimumrustpensioen na een volledige loopbaan als zelfstandige ligt voor 2009 net boven de wettelijke armoeddrempel. Door de sterke verhoging van de IGO in december 2006, lag het minimumpensioen voor zelfstandigen onder de IGO, maar deze kloof lijkt nu dus gedicht.

In 2006 ligt het *globaal gemiddeld rustpensioen* na een volledige loopbaan als werknemer ruim boven de relatieve armoeddrempel. Maar sommige pensioenen die in dit gemiddelde zijn opgenomen, zijn echter kleiner dan die drempel (zoals het minimumpensioen). De relatieve hoogte van het minimumpensioen en van het minimumrecht speelt hier een belangrijke rol. In vergelijking met de bijstandsuitkering IGO, als wettelijke armoeddrempel, loopt geen enkele van de huidige gepensioneerd na een volledige loopbaan als werknemer een armoederisico. Hun gemiddeld pensioen ligt in 2007 30 % tot 40 %, voor respectievelijk alleenstaande vrouwen en mannen, boven de IGO. Dit is het kleinste verschil tussen beiden van de voorbije 2 decennia, opnieuw te wijten aan de sterke verhoging van de IGO in oktober 2006.

2. Op basis van de (geraamde) groeivoet van het beschikbaar inkomen per hoofd.